



ՀԱՆՊԻՔԱ ՏԱՄՆՕՐԵԱՅ

Գ. ՏԱՐԻ Ե. ՇՐՋԱՆ

1864

ԹԻՒ 76. ՄԱՐՏ 10

“ՄԱՍՏՈՒԼ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏՈՒՆ ԼՈՅՍ Է, ԵՒ ՈՒՐ ՈՐ ԼՈՅՍ ԿԱՅ, ՀՈՆ ԿԱՅ ՆԱԵՒ
ՆԱԽԱՆՆԱՄՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏԸ: Վ. ՀԻՒԿՕ

ԲՈՎՆԵՐԵԿՈՒԹԻՒՆ.

Յարգալիս խնո՛ղ արտասի՛ծը.

Լէ Միլէրապլը.

Երբեհոն.

Այլ և այլ.

ՏՊԵՐԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԻ ՈՒՐՈՒՆԳԻԾԸ

Արեւիկէի հարաւային կողմի հրուանդանը ժա-
մանակաւ Գլուխ Փոթորիկներու (Cap des tempê-
tes) կանուանէր՝ նաւուղիղներու ահ ու գողտալով:
Քան տը Բօրթիւկալ ամէն նաւուղիղներէ հմուտ և
քաջասիրտ գտնուելով կըցաւ մօտիւ անոր անվը-
տանդ և ընեւ զայն Գլուխ Բարեյուսոյ: Շատե-
րը մեր արդի ազգային վարչութեան տարտամ կա-
ցութեան վրայ մտածելով ժամանակ՝ վճատ սրտով
մը կը հաստատեն թէ տղադրական օրէնքի խնդի-
րը մեր ազգային նաւուղիղներուն համար պիտի ըլ-
լայ Փոթորիկներու Գլուխ մը, ուր պիտի ընկղմի
ազգային վարչութեան նաւը:

Ահա՛ և կարծիք:

Խնդիրը կարծուածին չափ վտանգալի չէ, և
մեր համոզումը այն է՝ թէ Քաղաքական պատկառե-
լի խողովը եթէ իւր մէջ ունենայ ժան տը Բօր-
թիւկալ մը, մամուլի խնդիրը, պիտի ըլլայ Գլուխ
Բարեյուսոյ:

Ուսկի՛ ծագեցաւ վէճը:

Միթէ քաղաքական ժողովին տղադրական օ-

րէնք մը հաստատուել ուղե՛ն եղաւ իրարանցումի
պատճառ. — Քա՛ւ լիցի: Միթէ ազատասիրաց
բողոքին շարժաւթը Ազգային վարչութեան հա-
մարումը և բարոյական ոյժը Ազգին և Տէրութեան
առջև նուազե՛ն էր. — Ոչ երբէք: Միթէ ժա՛մա-
նակի 23 թիւին մէջ գրուած անխնայի և համբաւա-
ւոր յօդուածն էր օրապրութեանց ազդուութեամբ
բողոքելուն առիթ տուողը. — Ամենին: Ուրեմն
ինչո՛ւ վէճը այսչափ տարցաւ և երանգապ սրտերը
վճատեցոյց: Միթէ առաջին անգամն էր որ այս-
պիսի օրէնք մը հաստատուելու խնդիրը կը յուղուի
մեր մէջ: Միթէ նախորդ Սահմանադրութեան օ-
րով օրէնսդիր յանձնաժողովն ալ այս նիւթին վրայ
ուրուագիծ մը չպատրաստեց, և ինչո՛ւ ուրեմն այն
ատեն ևս ասանկ իրարանցում մը տեղի չունեցաւ:

Ուրեմն կայ ուրիշ պատճառ մը, ուսկի՛ ծա-
ղեցաւ վէճը:

— Ի՞նչ էր այս պատճառը:

— Ահաւասիկ:

Քաղաքական ժողովը այս անգամ՝ չուղելով
համակերպիլ արդէն շինուած կանոնադրութեան
ուրուագծին, որ իւր անկատարութեամբը հան-
դերձ բաւական ազատական էր, յետագայ նշանա-
ւոր վճիռը տուաւ.

“Չորեւ բան մը ազգային վարչութեան ը-
նեւիքին կամ ըրածներուն վրայ:”

Բռնաւէր իշխանութեանց յատուկ այս սկըղ-
բունքը կատարածի տեղի տուաւ որոնց որ մեր ազգին
ճակատողիրը կարողագրել կը մտածեն. . . :

Եւրոպայի բոլոր սահմանադրական իշխանու-
թեանց մամուլի օրէնքները այսպիսի անմարսելի
յօդուած մը չեն պարունակեր: Ուստի կատկածեցաւ
ազատասէրը:

զատ հրատարակութեան կեղծիք մը կրնայ համարուիլ, ազատ հրատարակութիւնն ալ եթէ իւր հակադէմը չունենայ, կրնայ ըլլալ փաստաւոր դործիք մը փրկեցնու ձեռքը:

Այս հակադէմն է հրատարակութեան օրէնքը:

Հայ մամուլը իւր ազատութեան սահմանը ճանցած է միշտ, և եթէ ժամանակ առ ժամանակ իրօք ճանցած չէ, իւր պատիժը առած է. — Ոչ երբեք: Դարձեալ, հայ մամուլը այս սահմանը պահելով հանդերձ երբ մատնութեան և քսութեան ձեռք զոհուած է, միթէ միշտ պաշտպանուած է. միթէ այսպիսի նահատակի մը իրաւունքը միշտ ճանցուած է. — Չենք կարծեր:

Այլ սակայն եթէ Ազգային վարչութիւնը միջամտութիւն մ'ունենար այս մասին, միթէ տպագրական յայտնի յանցանքները միշտ անպատիժ կը թաքնուին, և միթէ անմեղներն ալ մատնութեան և քսութեան կը զոհուէին. . . . — Քաւ լիցի:

Ուրեմն այս հակադէմը, որ ինչպէս ըսինք, տպագրական ազգային կանոն մ'է, պէտք է որ հաստատուէր: Մեր կռիւն պէտք չէր որ այս հակադէմին հաստատուելուն վրայ ըլլար, այլ անոր հաստատուելու կերպին վրայ:

Եւ արդարեւ այնպիսի յայտնի ճշմարտութիւն մ'է այս որ 1861 Յուլիսի 40ին երբ Օրէնսդիր յանձնաժողովը այսպիսի հակադէմի մը ուրուագիծը կը չենէր, ազգին ազատական մասը՝ փոխանակ չճանչնալու Յանձնաժողովին ազգին հրամանաւ տը պաղրական օրէնք մը հաստատուելու արտօնութիւնը, իրեն զբաղում ըրաւ անոր ինչ թէութիւններով, ինչ ողւով, և ազատութեան ինչ չափով հաստատուելու հարկին վրայ խօսիլը: Ան ատենները Մեքսիկոյ 138րդ թուոյն մէջ Արշալուսի դէմ Աշոտի ըստորագրութեամբ նամակի մը շարունակութիւնը կարգադրած եմք, որ ազգիս բանիբուն ազատական զիններէն մին ըլլալ կերեայ և որմէ արժան կը դատենք քաղել յետագայ տողերը:

Հարաւանդ:

ԼԷ ՄԻՋԵՐԱՊԼԵ

ԴԻՐԷ. Ե. ՔԱՆԹԻՆ

Լ.Ջ.

(ՏԷՐԵՐ 73)

Ֆանթինի արդի տիւրը վիճակը նկարագրել անկարելի է առանց ճիշտան սրտի: Ալ փողոցէն անցնելու ժամանակ ամէնքը իւր վրայ կը խնդան, զինքը կը ծաղրեն: Վրայի լաթերը պատառուած և կարկտուած, դուլլաները ծակուած և ճերմկեղէնները բոլորովին աղտոտած են:

Ֆանթինի շատ կը հազար: Սրտադին կատէր Մատըլինը՝ առանց դանդաղելու: Ուտելու հաց դանելու համար յառաջուան պէս 19 ժամ շապիկ կը կրէր՝ 3 դահեկան շահելով օրը: Այս օրական վարձքը 2 դահեկանի կիջնէ առիթով մը, և Ֆանթինի պարտատէրերն ալ անդթաբար կը յարձակին իւր վրայ:

Այս օրերը Թանտրալէները նամակ մը կը դրեն Ֆանթինի, ուր կը յայտնեն ասոր թէ Գօզէթը թէև աղէկցած է, բայց իրենք ալ չեն կրնար դիմանալ ծախուց, և եթէ անպատճառ 100 Ֆրանկ զրկելու է իրենց, թէ ոչ Գօզէթը թէև բռնելով տունէն դուրս պիտի վռնտեն. . . :

Հարիւր Ֆրանկ, կըսէ Ֆանթին իւրովի, բայց ուր է միջոց մը որով հնարին ըլլայ շահել ոչ թէ հարիւր Ֆրանկ, այլ հարիւր դահեկան:

— Օ'ն, վաճառէ՛ք ուրեմն մնացորդն ալ, կըսէ ինքնիրեն, և կըլլայ հասարակ պոռնիկ մը:

Հոս ևս կը թողունք որ Հիւկօն խօսի քիչ մը:

— Ի՞նչ է Ֆանթինի այս պատմութիւնը.

— Մարդկային ընկերութիւնը որ գերուհի մը կը գնէ.

— Որով.

— Թշուառութենէն, այսինքն անօթութենէն, ջուրտէն, առանձնութենէն, լքումէն և զրկումէն: Վշտալի՛ սակարկութիւն: Հոգի մը պատառ մը հացի համար: Թշուառութիւնը կընծայէ, և ընկերութիւնը կընդունի:

Յիսուս Բրիտոսի սուրբ օրէնքը թէև մեր քաղաքակրթութիւնը կը կառավարէ, այլ անոր մէջ չթափանցեր տախաին: Կըսուի թէ գերութիւնը անհետացաւ Եւրոպական քաղաքակրթութենէն: Սխալ կարծիք մ'է այս: Գերութիւնը միշտ կայ, բայց միայն կնոջ վրայ ծանրացած է անոր բեռը. այս գերութիւնը կանոնաւոր պոռնիկութիւն:

Այս, իւր բերը ծանրացած է միայն կնոջ այսինքն շնորհքին, տկարութեան, դեղեցիւութեան, մայրութեան վրայ, և այս չիրար մարդուն նախատինքներուն փոքրագոյններէն մին ըլլալ:

Ներկայ վշտալի ողբերգութեան այս կէտը, ուր հասանք, Ֆանթին վրայ իւր անցեալէն և ոչ հետք մը մնացած է: Տիղմ մ'ըլլալով մարմարիոն մը եղած է անիկա: Իրեն դաշտող ցրտութիւն մը կը գայ: Առջևէդ կանցնի, քու նախատինքներուդ կենթարկի՝ առանց դիտնալու թէ ո՞վ ես դու: Անպատիւ և խիստ դէմք մ'է անիկա: Նեանքը և ընկերային կարգաւորութիւնը իրենց վերջին խօսքն ալ ըսին անոր և ուրիշ ըսելիք չունին: Թշուառութիւն գլուխը եկաւ ինչ որ կրնար դալ թշուառութեան կողմէն:

Անիկա ամէն բան զղաց, ամէն բանի համբերեց, ամէն բան կրեց, ամէն վիշտ տեսաւ, ամէն բան կորուսեց, ամէն բան ողբաց:

Անիկա ալ համակերպեցաւ իւր ճակատագրին՝ այնպիսի համակերպութեամբ մը, որ անտարբերութեան կը նմանի, ինչպէս մահը քունի: Իրեն համար ալ զգուշանալու բան մը չկայ: Չկայ բան մը ուսկէ վախնայ անիկա:

Թող բոլոր ամպերը իւր վրայ իջնան, թող բոլոր ուկիանոսը իւր վրայէն անցնի! Ա՛լ անոր հոգը չէ՝ վասն զի ինք կը նմանի սպունդի մը որ չուր ծծած է արդէն:

Գէթ ինք այնպէս կը կարծէ: Բայց կը սխալինք եթէ կերակայենք թէ ճակատագիրը կըստպառի, և թէ որ և է բանի մը յատակը հնարին է դրնել:

Բարէ, ինչ են արդեօք այսպէս խառնիխուռն կերպով մղուած ճակատագիրերը... ո՞ր կերթան ասոնք, և ինչո՞ւ այսպէս են:

Այս ամէնը գիտցողը կը տեսնէ ամէն մթնութիւնը:

Միայն է անիկա, և կանուանի Աստուած:

Ֆանթին այսպէս թշուառութեան բաժինին յետին մրուրն ալ քամելէ ետքը, օր մը փողոցէն անցնելու ժամանակ թափառաշրջիկ սրիկայ մը ամի մը ձիւն կառնու և յանկարծ անոր երկու մեքենան դամ ուտելուն մէջ տեղէն կռակը կը դնէ: Այլ սարսուխ խեղճը, կը մռնչէ առիւծի պէս, սրիկային վրայ կը յարձակի, աղմուկ մը կը կենէ և այս աղմուկին պատճառաւ բաղմութիւն մը կը հաւքուի: Դավէր վրայ կը հասնի, Ֆանթինը կը բռնէ,

տեսչութեան կը յանձնէ, ուր վեց ամիս բանտարկուելու կը դատապարտուի: Ֆանթին իւր վճիռը կը լսէ, փոքր կիյնայ իւր զաւակը և կաղերսէ Դավէրին որ զինքը ազատ թողու, այլ ի՞նչ ուր: Թշուառութիւն «գին-թին» կը սօսոյ, բայց իրեն գիտցող չըլլաւ և զինուորք զինքը կը բռնեն բանտ տանելու համար: Այս վայրկենիս մարդ մը կը հասնի:

— Վայրկեան մը համբերեցէք, եթէ կը հաճիք, կըսէ:

Դավէր աչքը կը վերցունէ և կը տեսնէ որ իրեն հետ խօսողը Պ. Մատըլինն է: Տմարդօրէն իւր գլխարկը հանելով և բարեկեղծ զանիկա, «Ներեցէք, պարոն քաղաքապետ... կըսէ...

Ֆանթին քաղաքապետ բառը լսելուն պէս ետեւ կը դառնայ, կը յիշէ թէ ներկայ թշուառութեանցը միակ պատճառ քաղաքապետը եղած է և յուսահատական քրքիջով մը անոր երեսն ի վայր կը թքնէ:

Պ. Մատըլին կը հրամայէ սակայն ազատ թողուլ զՖանթին. Դավէր չուզեր հնազանդիլ, իսկ Ֆանթին կը կարծէ թէ Դավէրն է զինքը ազատել ուզողը:

Ֆանթին քաղաքապետէն վախ չունի, այլ Դավէրէն:

Քեզմէ չեմ վախնար, պարոն քաղաքապետ, այլ իմ բարեօրիտ պարոն Դավէրէն կը վախնամ, կըսէ միամտօրէն Ֆանթին:

Իսեղճը կահաբեկի վեցամետայ բանտարկութեան տեսիլէն և անոյշ խօսքով մը կուզէ Վիտօլէ մը արգահատանքը շարժել:

Դավէր երբ կը տնդէ արդարութեան որս շուրջ գործադրել, Պ. Մատըլին կը հրաժեշտ անոր որ ազատ թողու զՖանթին:

Այսքանով չբաւարանալ: Ֆանթինի բոլոր պարտքերը կը վճարէ, զինքը իւր հիւանդատունը կը զրկէ, խնամել կուտայ, և կը խօստանայ Վիտօլէ թը բերել տալ: Պ. Մատըլին Ֆանթինի թեւնարտիէներու ունեցած պարտքերը կը զրկէ, և անոր կողմանէ գրել կուտայ ասոնց որ զրկեն Վիտօլէ թը, վասն զի Ֆանթինի անդամաւնելի հիւանդութեան պատճառն է իւր Վիտօլէի զրկումը ըլլալը. բժիշկները կը հաստատեն այս պատճառը: Բայց թեւնարտիէները չեն զրկեր Վիտօլէ թը՝ հետզհետէ եկած հարիւրաւոր ֆրանկներէն կամիածելով թէ՛ դուցէ անիկա հարուստ մայրի մը զաւակն է, կամ թէ իւր մայրը հարստութեան նոր աղբիւր մը գտած է:

Թանաքաբաններուն նախապէս էր աւելի ստակ քաղել Ֆանթինէն :

ԳԻՐԲ. Զ.

ԺԱՎԷՐ .

Պ. Մատըլին Ֆանթինը իւր տանը հիւանդարանը զրկելով հայրաբար խնամել տալէն 'ի զատ անոր կենաց բոլոր պատմութիւնն ալ կիմանայ և կը խոստանայ թէ իրեն և թէ իր զաւակին հայր ու պաշտպան ըլլալ : Ֆանթինի առաքելութիւնը և երջանկութիւնը Պօղէթին զաւուստէն կախում ունի : Թանաքաբաններուն 480 Ֆրանկ պարտք ունի, զոր Պ. Մատըլին կը զրկէ, այլ այս անօրէնները չեն թողուր Պօղէթը և 300 Ֆրանկի հաշիւ մ'են կը հասնեն և այս դումարն ալ կընդունին Պ. Մատըլինէն . ասոր վրայ ալ աւելի կը հաստատուին իրենց սրտաւրէն մէջ որ է չթողուլ Պօղէթը : Բժիշկը դարձեալ կու գայ և դարձեալ կը պատուիրէ բերել տալ Պօղէթը . ուստի Ֆանթին յետագայ տոմսկը կը զրէ :

“Պարոն Թանաքաբան .

“ Պօղէթը զբարերիս յանձնէ : Ինչ առնելք որ ունիս, պիտի վճարուի : Յարգանք զքեզ ողջունելու պատիւը ունիմ ” :

ՖԼՆԹԻՆ .

“Երբ օրերը ծանրակշիռ դէպք մը կը պատահի : Ըհա եղելութիւնը :

Ընտանիք մը ժամէր Պ. Մատըլինի տունը կերթայ և կառաջարկէ անոր որ զինքը իւր պաշտօնէն հանել տայ :

Քաղաքացիները կը կարծէ թէ այս առաջարկութիւնը անոր և իր մէջ Ֆանթինի դէպքին առթիւ՝ ծագած գծաութեան հետեւութիւնն է . ուստի կուգէ ներողամիտ ըլլալ ժամէրին, այլ ասիկա կըսէ .

— Պ. Քաղաքացիներ, ասկէ վեց շաբաթ առաջ զքեզ Բարիդի ոստիկանութեան տեսչին մատնեցի՝ ամբաստանելով իբր վաղեմի թիպարտ ստրուկ մը :

Քաղաքացիներն երեսին դոյնը կը նետէ :

— Ըստ, կը շարայարէ ժամէր, ես այնպէս կը կարծէի թէ դուք վաղեմի թիպարտ մ'էք : Բաւական ատենէ 'ի վեր կարծիքներ ունէի ձեր վրայ : Եւստիսութիւն մը, Ֆալքըրօն մէջ առնել

տուած տեղեկութիւններդ, ուստիսութիւնդ, Ֆօլքըլանի դէպքը այնպէս կարծել տուին թէ դուք ժան Վալթան անունով մէկն էք : Բայց ոստիկանութեան տեսչութիւնը զիս յիմարի տեղ դրաւ և իրաւունք ալ ունէր, վասն զի բուն ժան Վալթանը դատուեցաւ :

— Ըհ, սոքայ քաղաքացիներ անսովոր ձայնով մը :

— Ըհա պատմութիւնը իրողութիւնը : Ժամանակաւ Շանմաթիէօ անունով թշուառական մը կար, որ զողութիւն ընելով ոստիկանութեան ձեռքը ինկած էր :

Ըրդ ասի բանտը տարուելով իւր վաղեմի ընկերներէն մին, Պրիվէթ, կը ճանչնայ զանիկա և կըսէ . “ Դուն ժալ Վալթանն ես ” : Շանմաթիէօ կուրանայ, բայց 30 տարի առաջ անիկա Ֆալքըրօն մէջ յատանող էր :

Ժան Վալթան թիաւարութեան դատարար տուէլէն առաջ ինչ էր . — Յատանող . — Ո՛ր . Ֆալքըրօն մէջ :

Իւր ընտանիքին անունն էր Մաթիէօ և ժան ուսուցիչն էր ըլլայ Շան, ուստի ժան Վալթան չի ճանչցուելու համար Շան Մաթիէօ կանուանէ ինքզինքը :

Թուլօնի մէջ իր վրայօք տեղեկութիւն առնուած է : Պրիվէթն 'ի զատ ուրիշ երկու թիաւարտներ ալ կան, Գոշաբայլ և Շընիտիէօ որոնք նոյնպէս կը ճանչան ժան Վալթանը և կը հաստատեն թէ իրօք անիկա է ժան Վալթանը : Ըտոր վրայ զիս Բարիդ կանչեցին . դայի և աքբօս տեսայ Շանմաթիէօն, և ճանչցայ որ իրօք անիկա է ժան Վալթանը :

— Ըստհո՞վ ես թէ նոյն ինքն անիկա է :

— Ըստ, և վաղը իւր դատը պիտի տեսնուի, ես ալ վկայելու պիտի կանչուիմ : Եթէ իրօք ժան Վալթանն է անիկա, ինչպէս որ հաստատօրէն գիտենք, մշտնջենաւոր թիաւարութեան պիտի դատապարտուի : Դատը մէկ օրուան մէջ պիտի լինայ և վաղը դատակնիքը պիտի տրուի :

Ժամէր այս պատմութիւնը ընելէն ետքը, զոր համառօտեցինք, կրկին և կրկին կը խնդրէ անորմէ որ զինքը պաշտօնէն հանէ՝ յանցաւոր ըլլալուն համար :

Պ. Մատըլին կը մերժէ ժամէրի խնդիրը և երբ անիկա կը հեռանայ իւր քովէն, կսկսի մտաձուլներու մէջ ընկղմիլ :

ԳԻՒԲ. Զ.

Շահագործողի դերը.

Մատըլինի հիանադարանին մէջ, ուր կը խնամուի Ֆիանթին, երկու հաւատուհի կայ: Մինն է քոյր Բերրէթիւ, իսկ միւսը քոյր Մէնրէս:

Առաջինը զթուրթեան քոյր ըլլալը իբր արհեստ ընդունած է, բայց միւսը զթուրթեան ճըշմարիտ քոյր մ'է և իրական տիպար առաքինի հաւատուհիներու: Մէնրէսի բարոյականութեան յայտարար նշանագիրն է սուտ չխօսիլ. «Մտե՛լ, կըսէ Միլիթրապլէ հեղինակը, դէշութեան բացարձակ դերագրականն է: Քիչ ստեղծ հնարին չէ. ով որ սուտ կը խօսի, ամէն տեսակ ստախոսութեանց յանձնառու կը ըլլայ: Մտե՛լ նոյն իսկ Սադանին դէմքն է: Սադանը երկու անուն ունի. մին Սադան, իսկ միւսը Սուտ:»,

Ահա այսպէս կը մտածէ քոյր Մէնրէս և երբէք կենացը մէջ սուտ խօսած չէ անիկա: Ֆիանթինը խնամուելու և նայելու հոգը անոր յանձնուած է: Գօղէթ տակաւին եկած չէ, և բժիշկը կը հաստատէ թէ թշուառուհիին հիւանդութիւնը երթալով կը ծանրանայ:

Պ. Մատըլին ժալէրի հետ ունեցած տարբերակ խօսակցութենէն ետքը՝ անդամ մ'ալ Ֆիանթինի քով կերթայ. յետոյ անձամբ կերթայ կառք մը և աղաղարչաւ ձի մը կառնու, և պատուիրելով կառավարին որ առաւօտուն ժամը չորսին տունը բերէ կառքը, իւր տունը կը դառնայ, սենեակը կը քաշուի, և հօն կսկսի երթեկեւել ու մտածել: Հոս ևս կը թողունք որ Հիւկօն խօսի:

ԳԵՆԿԻ ՄԸ ՄԻՋ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ

«Ինթերցողը անշուշտ գուշակեց արդէն թէ Պ. Մատըլին ոչ այլ ոք է, բայց եթէ նոյն ինքըն ժան Վալթան: Արդէն այս խղճին խորերը դիտեցինք անդամ մը: Ահա դարձեալ դիտելու ժամանակը եկաւ: Մեզի համար առանց յուզման և առանց ոարսուտի այսպիսի դիտում մը անկարելի է: Չկայ բան մը որ այնչափ սարսափելի ըլլայ, որչափ այսպիսի դիտում մը:

Մտքին աչքը մի միայն մարդու խղճին մէջ կրնայ դտնել թէ աւելի ակնախտիղ ճառագայթներ և թէ ամէնէ աւելի մթութիւն: Այս մտային նայուածքի համար չկայ բան մը որ այնչափ երկիւղալի, այնչափ խառնաշփոթ, այնչափ դաղտնալի և

այնչափ անհուն ըլլայ, որչափ է մարդկային խղճը: Երբեք մեծ տեսարան մը կայ որ է երկինքը: Երկինքէն աւելի մեծ տեսարան մը կայ որ է հողին ներքին կողմը:

Մարդկային խղճի նկարագրութեանը համար վէպ մը գրելը՝ նաև միայն մէկ մարդու, նաև մարդերու ամէնէն յետինին խղճին նկարագրութեանը համար ըլլայ՝ բոլոր աշխարհիս վէպերը բարձրագոյն և սահմանադրող վիպասանութեան մը ձուլել է:

Խիղճը ցնորքներու, ցանկութեանց և ջանադրութեանց դառն է, մտախոհութեանց փուռն է, և քարանձաւ մ'է այնպիսի դաղափարներու, որոնց մէջ նոյն իսկ ինք կամչնայ. իմաստակութեանց բանաւորներու (1) է այն և կրկն պատերազմին դաշտը:

Կան ժամեր ուր, եթէ կրնաս, մտածող մարդկային էակի մը կապուածդոյն գէմքէն ներս մտիւր և ետեւ նայէ. նայէ անոր հոգիին ներքին կողմը, նայէ և դիտէ այն մթութեան յատակը:

Հոն, արտաքին լուրթեան մը ներքև Տիտանեանց պատերազմեր կան՝ ինչպէս Հոմերոսի մէջ, վեպացներու ու հիգրաֆներու կոխներ ու ուրուաւ կաններու երաժներ կան՝ ինչպէս Միլլէրնի մէջ. նաև անընթաց դալբաձև դիմեր՝ ինչպէս Տանդի մէջ: Տիտը իրութիւն մ'է այս անհունութիւնը, զոր իւրաքանչիւր ոք իւր ինքնութեան մէջ ունի, և որու հետ յուսահատօրէն կը համեմատելու ուղեղին կամքերը և կեանքին դործառնութիւնները:

Ալիկիէրի օր մը տխրատեսիլ գուռ մը տեսաւ, ուսկէ ներս մտնելու կը վարանէր: Ահա մեր առջևն ալ այսպիսի դուռ մը, որու առջև կը վարանինք: Մտնենք սակայն:

(Շարունակել.)

ԵՐԳԵՆՈՒՆ

Իզմիրի Թաղական Խորհուրդը, ինչպէս որ ըսած էինք նախապէս, Կրօնական Յանձնաժողովին համահաճ հաւանութեամբը Ս. Ստեփաննոս Եկեղեցւոյ մէջ երդեհօն հաստատելու որոշում ըրած ըլլալով՝ արդէն իւր որոշման դործադրութիւնն ալ Ուսումնական () դնական Ժողովին յանձնած է: Երկու տես որ Ժամանակը իւր ՅԷԷ թուոյն

1. Կայարան դիւանք՝ բոս առասպելաբանութեան:

մէջ այս նորակարգութեան հակառակորդ կը հանդիսանայ՝ բաւական երկար յօդուած մը հրատարակելով, ուր ոչ սկզբունքի և ոչ ալ անհերքելի փաստի մը ստուերը անդամ չնշմարտիր:

Դասաւանդին բոլոր զբաժները յետագայ հետեւութեանց կը յանդին:

Թէ շարականի երգերը երգեհոնի չեն կրնար պատկանիլ:

Թէ քանի որ Պ. Փանոսեան Եկեղեցական դարդերու և պաճուճանքներու նուազում և պարզութիւն կը պահանջէ, ինչո՞ւ ուրեմն երգեհոնի հաստատութեան հաւանիլ կը ձեանայ, որ ծախքի կարօտ բան մ'է:

Թէ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ արարողութեանց միօրինակութիւնը պէտք է որ անփոփոխ պահուի:

Դասաւանդը խնդրէն դուրս քանի մը կէտեր ալ կը շօշափէ, որոնց չենք ուղեր պատասխանել. նաև անձնականի կը դաչի, որ անվայել բան է բանադատութեան մէջ. բայց մենք առ այժմ՝ այս երեք հետեւութեանց պատասխանելով կը բաւականանք:

Եյս խնդրոյն մէջ Դասաւանդին պարտքն էր սկզբունքի մը վրայ կռիւնիլ և հաստատել թէ երգեհոնով ժամերգութիւնը Երեսուցեայ Եկեղեցւոյ դաւանութեանցը հակառակ հաստատութիւն մ'է: Միայն այս թէութեամբ կրնար հակառակիլ անիկա, և որովհետեւ անկարելի է այսպիսի հաստատութիւն մը, ըստ որում արդէն եկեղեցիներու մէջ ծնողայ և քջայ զործածուիլը ուրիշ ձայնական զործիներ ալ զործածելու արտօնուի կուտայ, ըսել է թէ Դասաւանդին առարկութիւնները, որոնք երկրորդական կէտերու կը վերաբերին, ինքնին օգին մէջ կը ցնդին:

Դասաւանդը նուազադէտ մը չէ, բայց Իզմիրի մէջ ուսումնական և երաժշտութեան տեղեակ անձերու կարծիքին վրայ կռիւնելով կը հաստատենք թէ շարականի և պատարագի երգերը շատ տղէկ կրնան պատկանիլ երգեհոնի: Ըրեմեայ Եկեղեցիներու կրօնական երգերը քանի որ յարմարած են, ինչո՞ւ նաև Ըրեմեայի Եկեղեցիին երգերը չի պիտի պատկանին:

Եկեղեցական պարզութեան և երգեհոնի հաստատութեան մէջ ամենեւին հակասութիւն մը չկայ: Ոսկեղէն սկիհը, ակնակուռ արծաթեայ խաչը, ոսկեթել շուրջաւոր ևայլն լոկ տեսութիւնը կը մայլեն և արտաքին ազդեցութիւն մ'ունին, և հետեւաբար Պ. Փանոսեան իրաւունք ունի անոնց բարձումը առաջարկելու, մինչդեռ երգեհոնը ունկընդիրներուն ուղղակի սրտին ազդեցութիւն ընելով՝ զայն աւելի 'ի բարեպաշտութիւն կը արամագրէ և աւելի եռանդալի զգացումով կը համակէ, և այնպիսի տպաւորութիւն մը կընէ որ յիշուի մարդս կրնայ ժամերով երկրային թշուառութեանց յիշատակման նալ: Երբ զստահ ըլլայ թէ Իզմիրիք այսպիսի փափուկ ֆայելումներու յարգը իրմ աւելի դիտեն, և զգացումի մասին ուրիշէն դաս չեն առնուր:

Երգեհոնի հաստատութիւնը ամէն եկեղեցին և բոլոր համար անհրաժեշտ պարտաւորութիւն մը չէ, կարողութիւն ունեցողները միայն կրնան հաստատել զայն, և որովհետեւ Իզմիրիք նաև երկու երգեհոն հաստատելու կարող են, կարծեմ թէ իրենց քսակը աւելի ճարտասանութեամբ կը հերքէ Դասաւանդին երկրորդ հետեւութիւնը:

Ըրարողութեանց միօրինակութեան անփոփոխ պահուելուն մէջ Դասաւանդը ինչ օգուտ կը տեսնէ, և միթէ այս միօրինակութեան անփոփոխութիւնը միշտ պիտի կրնանք պահանջել, քանի որ անոր մէջ անպատեհութիւն, նաև փնտա կը տեսնէ նոյն իսկ եկեղեցին:

Ով որ անփոփոխութիւն, մնայութիւն, անշարժութիւն բառերը ստէպ կը զործածէ, ուրիշ օրերու սկզբունքներու կը վերաբերի:

Դասաւանդ ալ այս սկզբունքները պաշտպանելու համար կը հրատարակուի արգեօք: Մեղի հետ Իզմիրի նաև ուսումնական երիտասարդները կուզէին պատասխան մ'առնուլ այս հարցման:

ԱՅՈՒՆԻ ԱՅՈՒՆԻ

— Պօլսոյ օրագիրներու մէջ կը կարդանք թէ Երեսուցեան Տիգրան Աղան, և Աղաթօն Սկրաիչ Աղան Ուսումնական Խորհուրդի անդամութենէն հրաժարեր են: Եյս լուրը ուրախութիւն կուտայ մեզ, վասն զի այդ անձերը, զորոնք սակաւ ինչ ճանչցանք 'ի Պօլիս, Չամուռճեանի նման իմաստակի մը անդամակից ըլլալու մարդիկ չեն: Իրաւունք ունինք կարծելու թէ նաև մեր քաղաքակից Սեփարատարի Կոստանդ Եփէնտի Կոստանդեանը պիտի փութայ իւր հրաժարականը տալու: Մաքուր մնալ ուզող ջուրը զգուշանալու է քաջապետ տեղերէ անցնելու:

— Բանի մը նոր հրատարակութեանց և Հոփսիսիմեանց վարժարանին վրայ կտրիպուինք Ծառիկ յաջորդ թուոյն մէջ խօսելու, նիւթերու առատութեան պատճառաւ:

— Մասն ապտուական լրագրին առաջարկութիւնը յօժարակամ կընդունինք և կը խօստանանք քիչ օրէն ճշմարիտ բարոյականութեան վրայ մեր զաղափարները յայտնել, և ան առեւն շլաժիտք պիտի տեսնեն որ քրիստոնէութեան հակառակ բան մ'ըսած չենք:

— Բաւական ժամանակէ 'ի վեր զանդատներ կը լսէինք Իզմիրի ազգային հիւանդարանին ներքին անբարեկարգութեան նկատմամբ, և քաղաքիս ուրիշ ազգաց այս տեսակ բարեպաշտական հիմնադրութիւնները օրինակ բերելով միտք ունեննք Հայերուն ուշադրութիւնը հրաւիրել մերինն վաւրայ, այլ ցարդ չուղեցինք խօսիլ՝ բարեյոյս ըլլալով թէ Թաղական Խորհուրդը կազմուելէն ետք պիտի հաճէր պէտք եղածը տնօրինել:

Ստուգիւ նոր ի նորոյ տեղի ունեցող քանի մը կարգադրութիւնները սկսան յոյս տալ մեզ թէ Թաղական Խորհուրդը Մեծապատիւ Անդամները հաստատօրէն յառաջադրած են ամէն ջանք չնսալել՝ հիւանդանոցը իրական առողջարան և զգաստարան մ'ընելու մասին: Արդէն Ծառիկ նախորդ թիւերէն մէկուն մէջ գրած էինք թէ երեք բարեսէր անձինք հոգաբարձու կարգուած են հիւանդարանին: Այսօր կիմանանք թէ նաեւ քանի մը բարեպաշտ արկնայք խնամակալուհի կարգուած են անոր: Ահա ասոնց անուններն ալ:

Տիկնայք Աւիլիւ Լլմասեան.

„ Կատինա Չէլքեան.

„ Մարիամ Տիրացու Կարապետեան.

„ Մարգարիտ Յակոբեան.

Յուսանք թէ այս արկնայքները իրենց քաջածանօթ աղքատասիրութեամբը պիտի փութան հոգ տանելու հիւանդարանի ամէն տեսակ բարեկաւութեանը, ուր մաքրութիւն և բարեկարգութիւնը կը պակսին 'ի վաղուց անտի: Փափաքելի է նաեւ յաջող և փորձ բժիշկ մ'ունենալ՝ միշտ պատրաստ այցելութեան երբ որ հարկը պահանջելու ըլլայ: Այս թէութիւններէ զուրկ հաստատութեան մը մէջ աղքատ և հիւանդ խնամել ուղեղ՝ կեղծ դրամով տնտեսի մը ողորմել ուղեղու կը նմանի:

— Յարգի Պ. Կարապետ Փանոսեան մեր

ուսումնական բարեկամը Ալեքսանդր անունով չորրորդ տետրակ մ'ալ հրատարակած է որն որ մօտերս Գերապատիւ Կէրսէս եպիսկոպոսին կողմէ հրատարակուած կրօնական տետրակին հերքումն է: Ալեքսանդր ուշադրութեան արժանի և ճշմարտութեանց արձագանք հրատարակութիւն մ'է և հեղինակը արիւրար զինքը կը պաշտպանէ հոն: Գինն է 4 դահեկան. կը ծախուի Պօլիս ամէն Հայ դրամ վաճառներու քով: Իզմիր Պ. Յ. Շահվէթիեան եղբարց զբաղաւաճութեան գործատունը, որ Ս. Ստեփաննոս Եկեղեցւոյն դէմն է:

ԾԱՊԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ճաղիկց հրատարակի ամէն ամսոյ 1. 10. և 20թն: Վեցամսեայ գինն է 2 1/2 մեծիս. Իջմիրէն գուրս՝ 3 մեծ. Անվնար նամակ կամ ծրար մերժեցի:

ԱՐԳՈՑ ԴՈՐԾԱԿԱԼԱՑ ԱՆՈՒՆԵՔ

Իմիր. Կիրիթ Խան, Թիւ. 3. հանդիսիս գրասենեակց: Պօլիս. Պ. Կ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ. վարագօծ Խան, Թիւ. 1: Նիւֆիլիս. Պ. ԽՈՍՐՈՎ, ԹԱԳԻՈՐ ԷՍԿԻՃԵԱՆ, Տապիւշ. Պ. ԽԱՉԱՏՈՐ ԷԼՄԱՍԵԱՆ, Աւետարան. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Փարիս. Պ. ՊՕԴԱՍ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆԵԱՆ, Հալեղ. Պ. Յ. Ս. ԳԻՐԳԻՃԻԱՆՕՖ:

ՀԱՐԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ

ԳՐ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵՆ

ԶՄԻՐՈՒՆԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ՏԵՃԵՄԵՆ